

Esmâ Kapan

MEB, esmaarslan_2811@hotmail.com, Eskişehir-Turkey

Nazlı Gökçe

Anadolu University, nazliu@anadolu.edu.tr, Eskişehir-Turkey

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.1.1C0666>

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DEĞERLERİN KAZANDIRILMASI SÜRECİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE ÖNERİLER

ÖZ

Araştırmada, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada Nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Veriler arı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Bu doğrultuda 2012-2013 ve 2013-2014 eğitim öğretim yıllarında Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı farklı okullarda görev yapan 18 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler sayısallaştırılarak sunulmuştur. Araştırma sonucundan elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler öğretmenleri, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde daha çok aile ve öğrenciden kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra eğitim sisteminden ve çevreden kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Öğretmenler, yaşanan sorunlar arasında; öğretmenden kaynaklanan sorunları en az sayıda vurgulamışlardır. Yaşanan sorunların çözümüne ilişkin öğretmenler; Millî Eğitim Bakanlığı'na, ailelere, devletin politika anlayışına, öğretmenlere, okul yönetimine ve çevreye yönelik çeşitli öneriler getirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değerler, Ortaöğretim, Öğrenciler, Öğretmen Görüşleri

PROBLEMS DURING VALUE EDUCATION WITHIN SOCIAL STUDIES COURSE AND RELEVANT SUGGESTIONS

ABSTRACT

The aim of this paper is to determine the problems experienced during value education within social studies course for the 7th graders and to produce relevant suggestions. This study has employed a qualitative research method. Research data has been collected via semi-structured interview technique. In this sense, semi-structured interviews has been held with 18 social studies teachers working at different schools affiliated with Eskisehir Provincial Directorate of National Education during the academic years of 2012-2013 and 2013-2014. Content analysis has been utilized for the analysis of data collected during the interviews, and results have been digitalized. According the research findings, social studies teachers have underlined that 7th graders experience problems mostly stemming from themselves and their families during value education incorporated within social studies course. In addition, some other problems are related with the educational system and environmental factors. However, teachers have reported that the problems that are related with teachers were the fewest. Considering possible solutions for the stated problems, teachers made suggestions regarding the Ministry of National Education, families, educational policies, teachers, school administrations, and the environment.

Keywords: Social Studies, Values, Secondary Education, Students, Teachers' Opinions

How to Cite:

Kapan, E. and Gökçe, N., (2017). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Kazandırılması Sürecinde Yaşanan Sorunlar ve Öneriler, **Education Sciences (NWSAES)**, 12(1):1-19, DOI: 10.12739/NWSA.2017.12.1.1C0666.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2012). Halstead ve Taylor'a (2000:169) göre ise değer; "genel olarak davranışlara rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlardır". Değerler kişiliğe ve kültüre dönük bir yapıya sahiptir ve kalıtsal olarak nesilden nesile geçme gibi bir özelliğe sahip olmadığı için başlı başına bir eğitim sorunudur (Yeşil ve Aydın, 2007:80). Temelde, eğitim ile bireylerin içerisinde yaşadığı topluma olduğu kadar, tüm insanlığa karşı sorumluluklarının bilincinde olan ve uyum sağlayabilen vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle bir eğitim kurumu olan okullarda, ulusal ve evrensel değerlerini benimseyen ve bunu içselleştirebilen nesillerin yetiştirilebilmesi büyük önem taşımaktadır. Okullarda değerlerin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı derslerden biri de, sosyal bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler dersinin aynı zamanda bir değerler eğitimi dersi olduğu söylenebilir. Gerek tarihsel bir nitelik taşıyan, farklı kültür ve yaşam hikâyelerini kapsayan içeriği, gerekse çok disiplinli bir yapıya sahip olması açısından, sosyal bilgiler, değerler öğretiminde oldukça önemlidir (Kan, 2010:140). Doğanay (2009:226)'a göre sosyal bilgiler eğitimi;

- Bireyin öncelikle kendini ve çevresini anlamasına,
- Bireyin kendine ve çevresine olumlu değer ve tutumlar geliştirmesine,
- Bireyin sahip olduğu bilgi ve değerleri eyleme dönüştürebilmesine yardımcı olur. Bunlardan birinde görülen eksiklik ise, toplumda dengesiz bireylerin yetişmesine neden olur.

Bu nedenle değerler eğitiminin, sosyal bilgiler dersinde etkili bir şekilde uygulanmasının önemi yadsınmaz. Bu ise ancak sorunlardan uzak bir değerler eğitimi süreci ile mümkün görülmektedir. Zarrillo (2004:19)'ya göre değerler, sosyal bilgiler programının öğretilmesi en zor, ancak ihmal edilmemesi gereken öğelerinden biridir. Özellikle 6. ve 7. sınıfta değer ve inançların oturmaya başlaması; bunların daha sonra değişmeye karşı oldukça dirençli olması (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001:24) dikkate alındığında, bu dönemde değerler eğitiminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Toplumun geleceği olan öğrenciler, ancak etkili ve sorunlardan uzak bir değerler eğitimi süreci yaşayarak değer kazanımlarını yeterli düzeyde gerçekleştirebilirler. Bu nedenle sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi sürecinde karşılaşılan sorunların belirlenerek, bu sorunlara yönelik yapıcı çözüm önerilerinin ortaya konulması önemli görülmektedir.

Konuyla ilgili alan yazın incelendiğinde; Türkiye'de yapılan çalışmaların genelde eğitim programları ya da ders kitaplarında değerlerin incelenmesi (Ercan, 2001; Sarıcan, 2006; Keskin, 2008, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin alınması (Tokdemir, 2007; Devenci ve Dal, 2008; Tepecik, 2008; Yaşar ve Çengelci, 2012; Uçar, 2009) konularını kapsadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin değer kazanımlarının değerlendirildiği ve bir değerler eğitimi programı geliştirilerek etkililiğinin sınındığı çalışmalar da bulunmaktadır (Dilmaç, 1999; Akbaş, 2004; İşcan, 2007; Baydar, 2009). Yurt dışında ise daha çok değerler eğitiminde uygulanan çeşitli yaklaşım, model ve programların etkililiğini (Mikulics, 1998), öğretmenlerin değerler eğitimindeki

görevlerini (Veugelaers ve Kat 2003) öğrencilerin değerlerin öğretimine ilişkin görüşlerini (Prencipe, 2001) ve öğretmenlerin değerlerini (Husu ve Tirri, 2007) belirlemeye yönelik araştırmaların desenlendiği görülmektedir. Bu çalışmada genel olarak sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi konusunu ele alınmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin 4., 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde okutulduğu düşünüldüğünde; 4. sınıftan itibaren sosyal bilgiler dersi ile kazandırılmaya çalışılan değerlerin, 7. sınıfta öğrenciler tarafından kazanılmış olması beklenmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin eğitimi sürecini, 4. ve 5. sınıf düzeyinde değerlendiren çalışmaların sayısı oldukça fazladır (Deveci ve Dal, 2008; Can, 2008; Yiğittir, 2009; Baydar, 2009; Çelik, 2010; Şahin, 2010; Çengelci, 2010; Yazar, 2010; Başcı, 2012; Memişoğlu, 2013; Fidan, 2013). Ancak değerler eğitimi sürecini 7. sınıf düzeyinde inceleyen çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir (Atbaşı, 2007; Balcı, 2008; Kılcan, 2009; Beldağ, 2012; Baysal, 2013). Bu nedenlerle, 7. sınıf düzeyinde öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların tespit edilmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler getirilmesi, araştırmaya değer bulunmuştur. Bunun sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi sürecine katkı getireceği umulmaktadır. Bu araştırmanın amacı; 7. sınıf öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunları belirlemek ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler getirmektir. Bu amaçla araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerileri nelerdir?

3. YÖNTEM (METHOD)

3.1. Araştırmanın Modeli (Research Model)

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar bireylerin algılarına, deneyimlerine ve değerlendirmelerine odaklanmakta, olay ve olguları bireylerin bakış açılarıyla görmeye olanak tanımaktadırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma desenlerinden olgubilimden yararlanılmıştır. Olgubilimde, bireyin olguya ilişkin deneyimleri nelerdir? Bu olguya ilişkin deneyimlerini etkileyen ortam ve koşullar nelerdir?” gibi sorulara yanıt aranmaktadır (Creswell, 2007:61-62). Bu araştırmada, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunları ve sorunların çözümüne yönelik önerileri belirlemede sosyal bilgiler öğretmenlerinin deneyimlerinden yararlanılmıştır.

3.2. Katılımcılar (Participants)

Araştırmanın katılımcıları, amaçlı örnekleme yöntemlerinden, ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemi; zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılması gerektiği durumlarda kullanılmaktadır. Ölçüt örneklemede önceden hazırlanmış bir dizi ölçüt kullanılabileceği gibi, ölçütler araştırmacı tarafından da geliştirilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:140). Bu araştırmada, araştırmacı tarafından belirlenen ölçütler şunlardır:

- Öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda kadrolu sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapıyor olmaları,
- 2012-2013 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda ders veriyor olmaları,
- En az 5-6 yıllık bir tecrübeye sahip olmaları,
- Görev yaptıkları okulların, sosyo-ekonomik düzeyinin farklı bölgelerde bulunması.

Araştırmanın katılımcılarını; Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre belirlenen farklı sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapan 18 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada öğretmenlerin kim olduğunu ortaya çıkaracak bilgilerden uzak durulmuş, gerçek adları yerine de kodlar kullanılmıştır. Bu öğretmenlerden 12'si kadın, 6'sı erkektir. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin meslekteki hizmet süreleri ve çalıştıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyi Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin meslekteki hizmet süreleri ve çalıştıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyi

(Table 1. Period of professional service of the social studies teachers participating in the study and the socio-economic levels of the schools where they are teaching)

No	Kod İsim	Meslekteki Hizmet Süresi	Çalıştığı Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi
1	Ö-1	25 yıl ve üstü	Orta
2	Ö-2	8 yıl ve üstü	Alt
3	Ö-3	19 yıl ve üstü	Üst
4	Ö-4	19 yıl ve üstü	Üst
5	Ö-5	13 yıl ve üstü	Alt
6	Ö-6	21 yıl ve üstü	Üst
7	Ö-7	23 yıl ve üstü	Üst
8	Ö-8	14 yıl ve üstü	Üst
9	Ö-9	28 yıl ve üstü	Orta
10	Ö-10	12 yıl ve üstü	Orta
11	Ö-11	16 yıl ve üstü	Orta
12	Ö-12	34 yıl ve üstü	Üst
13	Ö-13	14 yıl ve üstü	Üst
14	Ö-14	13 yıl ve üstü	Orta
15	Ö-15	13 yıl ve üstü	Alt
16	Ö-16	25 yıl ve üstü	Orta
17	Ö-17	22 yıl ve üstü	Orta
18	Ö-18	17 yıl ve üstü	Üst

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin meslekteki hizmet sürelerine bakıldığında; en çok 34 yıl, en az 8 yıl olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin; %16.6'sı alt sosyoekonomik, %38.8'i orta sosyo-ekonomik ve %44.4'ü de üst sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları (Data Collection Tools)

Olgubilim deseninde başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Katılımcılardan derinlemesine bilgi edinmek için birden çok görüşme gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2007). Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, sahip olduğu belirli düzeydeki standartlık ve aynı zamanda sağladığı esneklik nedeniyle eğitim araştırmalarında sıklıkla

kullanılan bir tekniktir (Türnüklü, 2000:547). Görüşmelere başlamadan önce Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izin alınmıştır. Görüşmelerin gerçekleştirilmesi için görüşmeyi kabul eden öğretmenlerden randevu istenmiş ve o saatlerde görüşme için öğretmenlerin buldukları okullara gidilmiştir. Görüşmelere başlamadan öğretmenlere, araştırmanın amacını ve görüşme ile ilgili tüm ayrıntıları içeren yazılı bir belge sunulmuş ve araştırmaya gönüllü katıldıklarına ilişkin imzaları alınmıştır. Bu araştırmada, her öğretmenle iki farklı görüşme gerçekleştirilmiştir. İlk görüşmeler 2012-2013 eğitim öğretim yılı bahar döneminde yapılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerine "7. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşadıkları sorunları ve sorunların çözümüne yönelik önerilerini" belirlemeye yönelik iki soru yöneltilmiştir. Görüşme formundaki bu soruların anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek için bir öğretmenle pilot uygulama yapılmış ve soruların anlaşılmasında bir sorun olmadığı görülmüştür. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilk görüşmelerde verdikleri yanıtlar dikkate alınarak her bir öğretmene özgü ikinci bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formunda, her öğretmenin daha önce verdiği yanıtları daha fazla açıklamasını sağlayacak sorulara yer verilmiştir. Görüşme formlarındaki sorular oluşturulurken; açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma, kolay anlaşılabilir ve odaklı sorular hazırlama, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma, soruları mantıklı bir biçimde düzenleme (Yıldırım ve Şimşek, 2013:156) gibi ilkelere dikkat edilmeye çalışılmıştır. Öğretmenlerle ikinci görüşmeler, 2013-2014 eğitim öğretim yılı güz döneminde gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında araştırmacı yönlendirmeden kaçınmış; ancak daha detaya inmek ve farklı verilere ulaşmak için "neden, eklemek istedikleriniz var mı, örnek verebilir misiniz" gibi ifadeler kullanmıştır. Veri kaybını önlemek ve verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi (Data Analysis)

Toplanan verilerin çözümlenmesinde, içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek anlaşılır bir biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır. İçerik analizi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:259-260). Her bir öğretmen ile yapılan görüşmeler, görüşme veri dökümü formlarına aktarılmıştır. Görüşme dökümlerinin ardından verilerin kodlanması aşamasına geçilmiştir. Görüşme kodlama anahtarı iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak oluşturulmuştur. Daha sonra araştırmacıların bir araya gelmesiyle, görüşme kodlama anahtarına son biçimi verilmiştir. Araştırmacı, verilerin anlamlı bir bütün oluşturması sürecinde çok sayıda temaya ulaştığından; temalar arasındaki ortak ilişkilerden yola çıkarak bir sınıflamaya gitmiştir. Bu aşamada veri setini ve temaları incelemesi için sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışan bir uzmandan yardım alınmıştır. Görüşme kodlama anahtarına yapılan işaretlemeler, her sorunun yanıtı için tek tek incelenerek, kodlamalar bir uzmanla karşılaştırılmıştır. Araştırmada kodlayıcılar arası güvenilirlik; araştırmacı ve uzmanın kodları dikkate alınarak Miles ve Huberman'ın (1994) Güvenirlik (P Uzlaşma Yüzdesi)=Görüş Birliği (Na)/Görüş Birliği (Na)+Görüş Ayrılığı (Nd)X100 formülü uygulanarak hesaplanmış ve ilk görüşmeler için %97, ikinci görüşmeler için %95 bulunmuştur. Verilerin analizi sonucu ulaşılan bulgular, tablolar halinde sunulmuş ve öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılarla örneklendirilmiştir.

4. BULGULAR (FINDINGS)

Araştırmanın bulguları; "Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri" ve "Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri" olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

4.1. Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri (Teachers' Opinions About The Problems Faced in The Process of 7th Graders' Acquiring The Values Offered By Social Studies Course)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri ve bu görüşlerin frekans dağılımları Tablo 2' de yer almaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Öğretmenlerin görüşlerine bakılarak bu sorunların 16'sının "aile", 16'sının "öğrenci", 14'ünün "eğitim sistemi", 13'ünün "çevre", 9'unun ise " öğretmen" kaynaklı olduğu görülmektedir. Sorunların "aile kaynaklı" olduğunu düşünen 16 öğretmenden 13'ü yaşanan sorunu "çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri", 8'i "doğru model olmadıklarından, öğrencilerin okulda kazandırılmak istenen değerlerle ilgili çatışma yaşamaları" şeklinde belirtmişlerdir. Ö-15 bu konudaki düşüncesini; "III hani aile eğer çocuğa yalan söylemeyi alışkanlık edindirmişse, 7.sınıfa gelen bir çocuğu çok fazla ben bu konuda davranışını değiştirme rolüm çok fazla yok. Yani çok başarılı olamıyorum. Artık 13 yaşına gelmiş bir çocuk ve ailede bunu alışkanlık haline getirmiş bir çocuğa çok fazla etkimiz olmuyor" (st.19-23) biçiminde açıklamıştır.

Sorunların "Aile kaynaklı" olduğunu düşünen öğretmenlerden 3'ü düşüncelerini "akademik başarı beklentilerinin, öğrenci üstünde baskı oluşturmaları", 2'si "aile içi çatışmalar", 2'si "çocuklarına sorumluluk yüklememeleri" biçiminde ifade etmişlerdir. ö-7, değer kazanım sürecinde bu sorunlara ilişkin; "Ailelerde çocukların geleceğini ekonomik olarak görüyorlar. Yani istikbalde bir branş işte bir ne bileyim hani eğitimleri olsun, bir meslekleri olsun, çok para kazansın, cerrah olsun şu olsun bu olsun; ama iyi insan olsun olmasın çok da önemli değil gibi geliyor bana. Yani bunu çok dikkate alan veli var mı? İnanmıyorum yani çok fazla olduğuna. Hani şu ana kadar benden hiçbir veli 'şu çocuklarda şu değer eksik mi?' diye sormadı. Yani notunu sordu. Efendime söyleyeyim akademik başarısı için daha ne gerektiğini sordu. Hiç bir tanesi daha iyi insan olur mu diye sormadı. O yüzden ben inanmıyorum bu şeye yani" (st.31-38) biçiminde görüş belirterek, değerler eğitimi ile ilgili ailelerin bir beklentiye sahip olmadıklarını, daha çok çocuklarının akademik başarılarına odaklandıklarını vurgulamıştır.

Tablo 2. Öğretmenlerin 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri ve frekans dağılımları, N=18
(Table 2. Teachers' opinions about the problems faced in the process of 7th graders' acquiring the values offered by social studies course and frequency distributions, N=18)

Görüşler	f
Aile kaynaklı sorunlar	16
Çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri	13
Doğru model olmadıklarından, öğrencilerin okulda kazandırılmak istenen değerlerle ilgili çatışma yaşamaları	8
Akademik başarı beklentilerinin öğrenci üstünde baskı oluşturması	3
Aile içi çatışmalar	2
Çocuklarına sorumluluk yüklememeleri	2
Öğrenci kaynaklı sorunlar	16
Öğrencilerin değerleri bilmesi; ancak davranışa dönüştürememesi	11
Empati kuramayıp hep kendilerini haklı görmeleri	5
Teknolojiye bağımlı hale gelerek yanlış modeller edinmeleri	5
Derslere ilişkin olumsuz tutum sergilememeleri	4
Değer kazanım sürecine ilgisizlikleri	3
Kitap okuma alışkanlıklarının olmaması	2
Eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar	14
Program yoğunluğundan değerler eğitimine yeterince vakit ayrılamaması	12
Sınıfların kalabalık olması	4
Yanlış davranışlara herhangi bir yaptırım uygulanamaması	3
Öğretmene duyulan saygının azalması	3
Öğretmenlerin çalışma alanlarının az olması	3
Programda değerler eğitimine gereken önemin verilmemesi	3
Okulların teknolojik koşullarının yetersiz olması	2
Çevre kaynaklı sorunlar	13
Öğrencilerin çevrelerindeki modellerle, okulda öğretilen değerlerin çatışması	9
Kitle iletişim araçlarının çocuklara kötü örnek oluşturması	9
Toplumda kültürel yozlaşmanın baş göstermesi	5
Değerlerin yaşama geçirilmesinde toplum olarak sıkıntı yaşanması	1
Öğretmen kaynaklı sorunlar	9
Değer kazandırma sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergileyememeleri	3
Öğrencilere sık sık sözlü uyarılarda bulunmaları	2
Branş öğretmenlerinin ilkökul öğretmenine göre öğrenci üzerindeki etkisinin daha az olması	2
Velilerle yaşadıkları iletişim kopuklukları	2
Görüşler Toplamı	189

Sorunların "Öğrenci kaynaklı" olduğunu düşünen 16 öğretmenden 11'i yaşanan sorunu "öğrencilerin değerleri bilmesi; ancak davranışa dönüştürememesi" olarak belirtmiştir. Bu konuda Ö-16 düşüncesini; "Yani önemli olan bunların içselleştirilmesi; yani verilmiş olan bu eğitimin. Biz şimdi hep diyoruz ki işte 'çocuğum sıraya geç, birisi konuşurken onun sözünü kesme' diyoruz ama uygulamaya gelirken uygulama yok. Yani çocuklar kuralları biliyorlar ama bunların davranış haline getirilmesinde büyük bir sıkıntı var" (st.65-68) biçiminde açıklamıştır. Öğrenci kaynaklı sorunları, öğretmenlerden 5'i "empati kuramayıp hep kendilerini haklı görmeleri", 5'i "teknolojiye bağımlı hale gelerek yanlış modeller edinmeleri", 4'ü "derslere karşı olumsuz tutum sergilememeleri", 3'ü "değer kazanım sürecine ilgisizlikleri", 2'si "kitap okuma alışkanlıklarının olmaması" olarak dile getirmişlerdir. Sorunların "Eğitim sisteminden kaynaklı" olduğunu

düşünen 14 öğretmenden 12'si yaşanan sorunu "program yoğunluğundan değerler eğitime yeterince vakit ayrılamıyor" şeklinde ifade etmiştir. Bu konudaki görüşünü Ö-11 şu sözlerle dile getirmiştir:

"III sorun, 7. sınıfta program bizim, Osmanlı tarihini anlatıyoruz 7'de. Program da biraz tuhaf. Biraz karmaşık. Konuyu sırayla vermiyor. Bir Osmanlının başından, bir sonundan veriyor. Onların arasında bunları anlatacak zaman bulmak bizi zorlaştırıyor sosyal bilgiler öğretmeni olarak" (st.62-65). Benzer düşünceye sahip Ö-10 ise düşüncesini;

"3 saatlik ders saati içinde hem o konuları işleyip hem de o değerleri vermek çok sıkıntı oluyor bence. Ki öğrencilerimizin ergenlik döneminde yani ortaokul aşamasında o değerleri kazandırmak zorundayız. Yani bence bir şeyi öğretmek kadar onları göstermek de çok önemli. Ancak süre yeterli olmadığı için yeterince üzerinde durabildiğimizi düşünmüyorum ben" (st.9-13) diyerek açıklamıştır.

Eğitim sisteminden kaynaklı sorunları, öğretmenlerden 4'ü "sınıfların kalabalık olması", 3'ü "yanlış davranışlara herhangi bir yaptırım uygulanamaması", 3'ü "öğretmene duyulan saygının azalması", 3'ü "öğretmenlerin çalışma alanlarının az olması", 3'ü "programda değerler eğitime gereken önemin verilmemesi", 2'si ise "okulların teknolojik koşullarının yetersiz olması" biçiminde açıklamışlardır. Sorunların "Çevre kaynaklı" olduğunu düşünen 13 öğretmenden 9'u yaşanan sorunu "öğrencilerin çevresindeki modellerle, okulda öğretilen değerlerin çatışması", 9'u "kitle iletişim araçlarının çocuklara kötü örnek oluşturması", 5'i "toplumda kültürel yozlaşmanın baş göstermesi", 1'i "değerlerin yaşama geçirilmesinde toplum olarak sıkıntı yaşanması" biçiminde açıklamışlardır. "Toplumda kültürel yozlaşmanın baş gösterdiğini" düşünen Ö-18 bu konudaki düşüncesini şu sözlerle dile getirmiştir:

"7. sınıflardan değil de, 6. sınıflardan örnek vereyim size. Kültürel değerlerimizi işliyoruz. Bu, bu sene olan bir olay. Halk oyunları işte, türkülerimiz. Sınıfa sordum: Kaç kişi türkü dinliyor? İki kişi utana utana parmak kaldırıyor. Yani değerlerini unutan bir toplum var. Bu çocuklarla ilgili değil bu. Bizimle ilgili değil. Yani genel bir şeyle, genel bir kültürel yozlaşmayla alakalı bir şey" (st.46-50). Benzer biçimde düşünen Ö-8 ise bu konudaki düşüncesini şöyle açıklamıştır:

"Dizilerdeki olumsuz davranışların sergilendiği ve bolca tutulduğu, popüler olduğu bir ortamda sen çocuğa sokağa tükürmemeyi, arkadaşına aşağılayıcı, küçük düşürücü lakaplar takmamayı veya argo kelimeler konuşmamayı ne kadar öğretebilirsin? Çünkü dışarıda yoğun bir şekilde bilgisayar oyunlarında savaş oyunlarının popüler olduğu bir kültür var. Dizilerde silahın, vurmanın, öldürmenin veya mafya dizilerinin çok revaçta olduğu, reytinglerinin yüksek olduğu bir kültür var. Yani biraz öğretmenler veya eğitimciler, belki anne-babalar da öyle. Dalgaya karşı yüzüyorsun ya da rüzgâra karşı çok yoğun bir şekilde koşmaya çalışıyorsun ama yani yapılması gereken bu " (st.59-66).

Sorunların "Öğretmen kaynaklı" olduğunu düşünen 9 öğretmenden 3'ü yaşanan sorunu "değer kazandırma sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergileyememeleri", 2'si "öğrencilere sık sık sözlü uyarılarda bulunmaları", 2'si "branş öğretmenlerinin, ilkökul öğretmenine göre öğrenci üzerindeki etkisinin daha az olması", 2'si "velilerle yaşadıkları iletişim kopuklukları" olarak belirtmiştir. Bu konuda Ö-6 düşüncesini; "Ortak paydada buluşamıyoruz aileyle. Siz bazı konularda uyarılarda bulunduğunuz zaman, aile bunu fazla çocuğa karışmak şeklinde algılayabiliyor. Ya da aile öyle düşünmediği için çocuğu doğruya yönlendirmekte zorlanabiliyoruz" (st.38-40) sözleriyle açıklayarak, velilerle yaşanan anlaşmazlıkların, 7. sınıf

öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanım sürecini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır.

4.2. Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri (Teachers' Suggestions to The Problems Faced in The Process of 7th Graders' Acquiring The Values Offered By Social Studies Course)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerileri ve bu önerilerin frekans dağılımları Tablo 3'de yer almaktadır. Tablo 3'de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin görüş ve önerileri farklılık göstermektedir. Görüşme yapılan öğretmenlerin 11'i "Milli Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitime katkı sağlamaya yönelik çalışmaları olmalı", 11'i "aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı", 11'i "değerler eğitiminde, devletin politikası da etkin olmalı" demektedirler. Öğretmenlerden 10'u, "öğretmenler değerler eğitimindeki tutum ve davranışlarına dikkat etmeli", 9'u "okul yönetimi, değerler eğitime katkı sağlamalı", 7'si ise "çevre, öğrenciye kötü model olmamalı" biçiminde öneriler getirmiştir. "Milli Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitime katkı sağlamaya yönelik çalışmaları olmalı" diye düşünen 11 öğretmenden 4'ü görüşünü "7. sınıf programı değişmeli", 4'ü "ders saati arttırılmalı" biçiminde ifade etmiştir. Bu konuda Ö-17 şunları söylemiştir:

"Yani şimdi bu değerler eğitimi... a çocuklar iyilik, güzellik, dürüstlük güzeldir demekle olmuyor. Bu sohbet havasında olabilecek bir şeydir. O noktayı yakalamak önemlidir. Sen şimdi Osmanlıyı anlatırken ya da bilim adamlarını anlatırken ona girmek zor oluyor. Bu yüzden bana göre program daha azaltılmalı diye düşünüyorum ki yani çocuklarla sohbet etme zamanı veya bu tür konuları konuşma zamanı kalabilir diye düşünüyorum. Yani konular çok yoğun. E çok yoğun olunca birçok öğretmenin derdi bir an evvel konularımı yetiştirebilmek oluyor. Yani konuların azaltılması, daha basite indirgenmesi gerekli ama net bir şekilde olmalı. Yani verileceklerin verilmesi ve zaman kalırsa ki azaltılırsa program veya saatler yükseltirse bu olur. Yetmiyor çünkü 3 saatlik bir Sosyal dersi gerçekten yetmiyor ki bizim dersimiz iletişim dersi ve oldukça da önemli" (st.101-110). Öğretmenin sözlerinden değerler eğitiminde başarılı olunabilmesi için sosyal bilgiler dersi öğretim programında değişiklikler yapılmasını istediği anlaşılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitime katkı sağlamaya yönelik çalışmaları olmalı biçiminde önerileri olan öğretmenlerden 2'sinin "değerler, bütün derslerde ön plana çıkarılmalı", 2'sinin "okulların fiziki şartları geliştirilmeli", 1'inin "okuma saati konulmalı" biçiminde öneriler getirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerden 1'i "değerler eğitimi için ayrı bir zaman dilimi oluşturulmalı", 1'i "sınıf mevcutları azaltılmalı", 1'i "medya okuryazarlığı dersi zorunlu olmalı" biçiminde önerilerde bulunmuşlardır. Medya okuryazarlığı dersinin zorunlu olması gerektiğini düşünen Ö-8 şunları söylemiştir:

"Biz geçen sene okulumuzda seçmeli derste medya okuryazarlığı dersinde işledik. Ben medya okuryazarlığına da bizzat girdiğim için (...) 6-7-8 de seçtik ama bence çok yararı oldu kesinlikle. Çocuklarımızın en azından sene sonuna kadar televizyonda neyi nasıl seyretmesi gerektiğine dair ufak da olsa bir fikirleri oluştuğuna inanıyorum ben. Keşke zorunlu okutulsa... Ben değerler eğitiminde de

kötünün övülmediği, desteklenmediği, tavsiye edilmediği; iyunin, yararlıının, güzelin daha ön plana çıkarıldığı eğitim-öğretim sisteminde bu gibi uygulamaların devamından, artmasından veya hakkıyla uygulanmasından ben sorunların onlarla en azından belli bir nebze aşılabileceğine inanıyorum" (st.71-79).

"Aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı" önerisinde bulunan 11 öğretmenden 5'i "çocuklarına doğru model olmalı", 5'i "okulda kazandırılan değerleri evde desteklemeliler" biçiminde görüşlerini açıklamışlardır. Bu konuda Ö-10 önerisini şu sözlerle dile getirmiştir: "Mesela ders ortamıyla sınırlı kalıyor yaptığınız şey. 40 dakikada konuşuyoruz, orda kalıyor. Aileye gittiği zaman ailede de o konuyla ilgili tamamlayıcı şeyler olması lazım" (st.60-62).

Öğretmenlerden 4'ü aileler "çocukları okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmalı" biçiminde öneride bulunmuşlardır. Bu öneriyi Ö-4 şu sözlerle açıklamıştır: "Ailenin çocuğuna değer kazandırması lazım. İşte çocuk okula gelmeden bu değerleri kazanmış olarak gelecek ki biz üstüne bir şeyler koyalım. Çünkü onlar 7. sınıfa geldikleri zaman, yani biz onları aldığımız zaman yaşları zaten oturmuş oluyor. Değerleri kazandırmak biraz zor oluyor. Daha çok ailelere bu konuda iş düşüyor diye düşünüyorum... Elimizden geleni yapıyoruz tabii burada" (st.59-62).

Ailelere yönelik önerilerde bulunan öğretmenlerden 1'i "çocuklarına görev ve sorumluluk vermeliler", 1'i de "interneti kısıtlamalı" biçiminde görüşlerini ifade etmişlerdir. "Değerler eğitiminde, etkili bir devlet politikası olmalı" önerisinde bulunan 11 öğretmenden 9'u "aile eğitimleri arttırılmalı" biçiminde görüş belirtmiştir. Bu konudaki önerisini Ö-2 şu sözlerle dile getirmiştir: "Bence aile eğitimi çok önemli... Seminerler veriliyor, uzaktan eğitim yapılıyor öğretmenlere. Bunun ailelere, velilere de yapılması gerekiyor bence. Bilinçli anne-baba olması gerekiyor. Nasıl yaklaşacağını bilmeli. Ne öğreteceğini, ne öğretmeyeceğini, ne izleteceğini, ne izletmeyeceğini, bunları bilmeli. (...) Devlet politikası olarak çocuğun ne izlediğinden tut, hani ne yediğini, ne giydiğini, dışarda ne gördüğünü dahi belirleyen bir politika izlenmeli. Yani çocukların iyi yetiştirilmesi konusunda devlet politikası olmalı. Hani bu bizim bireysel yapabileceğimiz bir çözüm değil yani" (st.70-82).

Değerler eğitiminde, etkili bir devlet politikası olması gerektiğini düşünen öğretmenlerden 1'i önerisini "üniversiteler, milli eğitim kurumlarını desteklemeli ve yardımcı olmalı" biçiminde dile getirmiştir. Bir başka öğretmen bu konuda "görsel basının daha dikkatli davranması sağlanmalı" derken bir diğeri "devlet görevlileri, topluma örnek davranışlar sergilemeli" sözleri ile dile getirmişlerdir. Ö-16 bu önerisini şu sözlerle açıklamıştır:

"Yani doğru ve güzel örnekler verilerek bu konular (değerler eğitimi) üzerinde daha çok durulabilir. Bu konuda basına çok büyük bir görev düşüyor. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı duyulduğunu gösteren haber programları veya televizyon programları olması gerekir. Yani biz bazı şeyleri çocuğa veriyoruz ama söylediğimizle tezat şeyleri yapan bir devlet görevlisi olabiliyor. Yani orada bir sıkıntı yaşıyoruz. Yani şu hoş bir şey değil. Hani bize küçüklüğümüzden beri derlerdi ya, hocanın dediğini yap yaptığını yapma. O olmuyor. Yani hoca da o davranışı gösterecek" (st.75-81).

"Öğretmenler, değerler eğitimindeki tutum ve davranışlarına dikkat etmeli" önerisini dile getiren 10 öğretmenden 3'ü bunu öğretmenler; "öğrencileriyle iletişimlerini arttırmalı" ve "öğrencilerine yol gösterici olmalı" biçiminde ifade etmişlerdir. Ö-10 bu konudaki önerisini, şu sözlerle açıklamıştır: "Mesela bir problem varsa, çocuğun yanlış yaptığı bir şey varsa, onun yanlış

olduğunu açıklayıp, öyle devam ettiği zaman neler olabileceğini açıklamak gerekli. Yani böyle davranmaya devam ederse neler olabileceğini tek tek anlatmak lazım. Özellikle öğrenci ile bire bir konuşulmalı. Bire bir konuşmak çok önemli. Sınıf ortamında değil..." (st.84-88). Öğretmen bu açıklamaları ile öğretmenlerin öğrencilerle kurdukları bire bir iletişimin ve onlara yol gösterici olmanın, değerler eğitimindeki önemine dikkat çekmiştir.

Öğretmenlere yönelik diğer öneriler incelendiğinde; 3'er öğretmenin, öğretmenlerin; "değerlerle ilgili örnekleri, doğru ve güzel olmalı" ve, "öğrencilerine doğru model olmalı" dedikleri; 2'şer öğretmenin ise "öğrencilerine geri bildirimde bulunmalı", "tüm branş öğretmenleri, değerler eğitimine gereken önemi vermeliler", "öğretmenler, değer kazanım sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergilemeliler" önerilerinde buldukları görülmektedir. Bu konuda 1'er öğretmen de öğrencilere sabırla yaklaşılmalı ve ceza verilmemeli demıştır. Öğretmenlerin değer kazanım sürecinde öğrencilerine karşı ortak bir tutum sergilemeleri gerektiğini Ö-2 şu sözlerle açıklamıştır: "...öğretmenlerin de yaklaşımı önemli. Yani tüm öğretmenler okullarda birlikte hareket etmeliler bu konularda. Yani bir öğretmen başından savıp veya kızıp, görmezden gelip, bazı davranışlara izin verip diğeri izin vermezse olmaz... Sakız çiğneme mesela, öğretmenin karşısında hani. Bu hangi değerler eğitimi? Bilmiyorum bazı öğretmenler izin veriyor. Hani karşımda sakız çiğneyebilir diyor. Ama bazı öğretmenler de hani ciddiyetsizlik veya saygısızlık olarak görüyor. İzin vermiyor. Hani bu tek bir şekilde belirlenip o şekilde davranılsa; çocuklara bazı şeyleri kazandırmak daha doğru olur diye düşünüyorum" (st.99-105). Öğretmenin de ifade ettiği gibi öğretmenlerin değer kazanım sürecinde öğrencilerine karşı ortak bir tutum sergilemeleri, hiç şüphesiz değerler eğitimindeki başarıyı artıracaktır.

"Okul yönetimi, değerler eğitimine katkı sağlamalı" önerisinde bulunan 9 öğretmenden 5'i "okul-aile iş birliği sağlanmalı", 4'ü "okullarda değerler eğitimi konusunda görsellerin bolca kullanıldığı çalışmalar yapılmalı" biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerden 2'si ise "rehberlik servisleri, değerler eğitimi konusunda ailelere eğitim vermeli" diyerek okula yönelik öneri getirmişlerdir. Değerler eğitiminde görsel çalışmaların önemine dikkat çeken Ö-17, önerisini şu sözlerle açıklamıştır: "E şimdi görsellik olduğu zaman çocuğa çok daha etkili olacak. Görsellik kullanmadığın zaman... Yani hani bir musibet bin nasihatten iyidir hesabı. Çocuğa gösteriyorsun. Bende çok güzel filmler, çok güzel slaytlar var değerlerle ilgili. Bunu gösteremediğin zaman çocuğa bunu anlatamıyorsun. Yani biz teknolojiyi maalesef okulumuzda kullanamıyoruz. Böyle bir sıkıntımız var. Ha konuşma sırasında burada işte vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik bunların hepsini söylüyoruz. Ama bunları görsel olarak verdiğimiz zaman çok daha etkili olacağını düşünüyorum" (st.60-66).

Tablo 3. Öğretmenlerin 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerileri ve frekans dağılımları, N=18
(Table 3. Teachers' suggestions to the problems faced in the process of 7th graders' acquiring the values offered by social studies course and frequency distributions, N=18)

Öneriler	f
Milli Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitimine katkı sağlamaya yönelik çalışmaları olmalı	11
7. sınıf programı değişmeli	4
Ders saati arttırılmalı	4
Değerler, bütün derslerde ön plana çıkarılmalı	2
Okulların fiziki şartları geliştirilmeli	2
Medya okuryazarlığı dersi zorunlu olmalı	1
Değerler eğitimi için ayrı bir zaman dilimi oluşturulmalı	1
Okuma saati konulmalı.	1
Sınıf mevcutları azaltılmalı	1
Aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı	11
Çocuklarına doğru model olmalı	5
Okulda kazandırılan değerleri evde desteklemeliler	5
Çocukları okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmalı	4
Çocuklarına görev ve sorumluluk vermeliler	1
İnterneti kısıtlamalı	1
Değerler eğitiminde, etkili bir devlet politikası olmalı	11
Aile eğitimleri arttırılmalı	9
Üniversiteler milli eğitim kurumlarını desteklemeli ve yardımcı olmalı	1
Görsel basının daha dikkatli davranması sağlanmalı	1
Devlet görevlileri, topluma örnek davranışlar sergilemeli	1
Öğretmenler, değerler eğitimindeki tutum ve davranışlarına dikkat etmeli	10
Öğrencileriyle iletişimlerini arttırmalı	3
Öğrencilerine yol gösterici olmalı	3
Değerlerle ilgili örnekleri, doğru ve güzel olmalı	3
Öğrencilerine doğru model olmalı	3
Öğrencilerine geri bildirimde bulunmalı	2
Tüm branş öğretmenleri, değerler eğitimine gereken önemi vermeliler	2
Öğretmenler, değer kazanım sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergilemeliler	2
Öğrencilere sabırla yaklaşmalı	1
Öğrencilere ceza vermemeliler	1
Okul yönetimi, değerler eğitimine katkı sağlamalı	9
Okul-aile iş birliği sağlanmalı	5
Okullarda, değerler eğitimi konusunda görsellerin bolca kullanıldığı çalışmalar yapılmalı	4
Okullar, değerler eğitimine aktif katılımı sağlamalı	3
Rehberlik servisleri değerler eğitimi konusunda ailelere eğitim vermeli	2
Çevre, öğrenciye kötü model olmamalı	7
Görüşler Toplamı	137

"Okullar, değerler eğitimine aktif katılımı sağlamalı" biçiminde görüş belirten 3 öğretmenden biri olan Ö-14 "...dediğim gibi okullarda çalışmalar yapabiliriz. İşte ciddi çalışmalar. Öğrencilerin katılımını yeterli düzeyde sağlayacak, belki de katılımını arttıracak. Onları görevlendirerek, onların aynı zamanda yaşayarak öğrenmelerine fırsat sunan çalışmalar olabilir... İşte bir taraftan araştırmalarını sağlayan,

böylece bir taraftan okudukça, gördükçe bilinçlenmelerini, eğitilmelerini sağlayacak çalışmalar içine sokmalıyız çocukları. İşte bu, il içindeki kampanyalar olabilir, yarışmalar olabilir. İşte okul içerisinde yürütülen çeşitli faaliyetler olabilir. Çocuklara bu şekilde görevlendirmeler yapılabilir. Ciddi çalışmalar ve kampanyalar olması gerektiğini düşünüyorum ben" (st.79-85) sözleri ile bu konudaki önerisini açıklamıştır.

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin olarak 7 öğretmen "Çevre, öğrenciye kötü model olmamalı" biçiminde görüşlerini ortaya koymuştur. Bu konudaki önerisini Ö-15, "Yani ben değer kazanmanın sadece çocuğa okulda verilebilecek bir şey olduğuna inanmıyorum aslında. Yani değer dediğimiz olay çok farklı hani çok boyutlu. Çocuğun bebekliğinden başlayıp, gençlik dönemine ve tüm yaşamına kadar devam ediyor. Bütün ailesi, akrabaları, kardeşleri, arkadaşları, öğretmenleri hep birlikte yani bunlardan azar azar bir şeyler alarak bu değerler oluşuyor. Sadece okul, bu değerleri kazandırmaya yönelik faaliyetler gösterir, dış çevrede bu değerlerle alakalı hiçbir şey görmezse çocuğun bu değerleri kazanması zor. Okulun çok fazla etkili olacağını ya da çok verim elde edebileceğimize inanmıyorum. Birlikte olması lazım" (st.55-61) sözleriyle açıklamıştır. Öğretmenin sözleri, öğrencilere gerek ulusal gerekse evrensel değerleri kazandırmada okul dışındaki çevrenin etkisine dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Olumsuz çevresel koşullar değer eğitimi de olumsuz yönde etkilemektedir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER (CONCLUSION, DISCUSSION AND RECOMMENDATIONS)

Araştırmanın sonunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden, öğrencilerin 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde daha çok "aile" ve "öğrenci" kaynaklı sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca öğretmenler, "eğitim sisteminden, çevreden ve öğretmenlerden" kaynaklanan sorunlar da yaşamaktadırlar. Ancak öğretmenlerin diğer sorunlar içinde en az vurguladıkları "öğretmeden kaynaklanan sorunlar" olmuştur. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) ile Baydar (2009) da araştırmalarında; değerler eğitiminde karşılaşılan sorunlar içinde; aile ve çevreden kaynaklanan sorunlar yanında, öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki yetersizliklerinin daha az sorun oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır. Prencipe (2001) araştırmasında, toplum tarafından kabul edilen değerlerin okullarda çocuklara daha iyi öğretildiğini ortaya koyarak çevrenin değer öğretimindeki rolüne dikkat çekmektedir. Kuş (2009) öğretmen ve öğrencilerin aile, medya ve sosyal çevre olarak belirlenen okul dışı etmenlerin değerlerin kazanılmasında en etkili etmen olduğunu düşündükleri bulgusunu ortaya koymuştur.

Akbaş (2004) ise öğretmenlerin okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini, okul ve aile arasında işbirliği olmadığını ve okul ile ailede verilen değerlerin çatışabildiğini düşündükleri bulgusuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, değerler eğitimi konusunda öğrencilerin ailelerine ulaşılmasının ve onlarla işbirliği yapılmasının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bunun aynı zamanda olumsuz çevresel koşulların düzeltilmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunları farklı görüşlerle açıklamışlardır. Örneğin; bazı öğretmenler, aile kaynaklı sorunlar içinde en çok "ailelerin, çocuklarının değer kazanımını evde desteklemediklerine" vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte öğretmenler; "program yoğunluğundan değerler eğitimine yeterince vakit

ayıramadıklarını”, öğrencilerin değerleri bilmelerine rağmen davranışa dönüştüremediklerini; “çevrelerindeki modellerle okulda öğretilen değerlerin çatıştığını” diğer sorunlara göre daha sık belirtmişlerdir. Bu sorunların alan yazında; Deveci ve Dal (2008), Çelik (2010), Fidan (2013), Yazar (2010), Akbaş (2004), Şahin (2010), Doğanay ve Sarı'nın (2004) çalışmalarında da benzer biçimde dile getirildiği görülmektedir. Öğretmenin değerler eğitimindeki başarısında onun en büyük yol göstericisi, şüphesiz takip ettiği sosyal bilgiler dersi öğretim programıdır. Programın bu bağlamda öğretmenin elini güçlendirmesi ve işini kolaylaştırması gerekmektedir. Çok sayıda araştırma sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerler eğitimi konusunda öğretmenleri desteklerini (Çengelci, 2010; Deveci ve Dal, 2008; Doğanay, 2009; Gömleksiz ve Cüro, 2011) ortaya koymaktadır. Yiğittir ve Kaymakçı (2012) da araştırmalarında, sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda yer alan etkinliklerin %40,2 oranında değerler eğitimi yaklaşımlarını desteklediğini, en çok değer eğitimi etkinliğinin de 7. sınıf düzeyinde bulunduğunu tespit etmişlerdir. Buna karşın araştırmanın sonunda bazı öğretmenlerin programla ilgili sorunlar yaşadıklarının görülmesi, öğretmenlerin bu konuda desteğe ihtiyaç duyduklarını gösterebilir. Bu nedenle değerler eğitimi konusunda, öğretmenlerin programla ilgili yaşadıkları sorunları azaltacak, onlara çeşitli uygulama örnekleri sunarak destek sağlayacak çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada, görüşme yapılan çok az sayıdaki (3) öğretmenin, sosyal bilgiler dersi öğretim programında (SBDÖP) değerler eğitimine önem verilmediğini ifade etmesi de öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerler eğitimindeki yeri ile ilgili görüşlerini ortaya koymasından dikkat çekicidir. Nitekim Witherspoon (2007), Baydar (2009), Yazar (2010), Deveci ve Dal (2008) ile Tepecik (2008) de öğretmenlerin konuları yetiştirebilme kaygısıyla değerler eğitimine yeterince vakit ayıramadıklarını vurgulamaktadırlar. Bu araştırmanın bulgularını destekleyen Fidan (2013), 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin; sosyal bilgiler dersinde bir konu ile birçok değer verilebildiğini ve programın sarmal yapısından dolayı her derste yeri geldikçe değerler eğitimi yapabildiklerini belirtmelerine rağmen; öğretmenlerin konuları yoğun ve programı ağır bulduklarını ortaya koymaktadır. Gömleksiz ve Cüro (2011) ise sosyal bilgiler programının öğrencilere değer kazandırmada etkili olduğunu; ancak sosyal bilgiler öğretmenlerinin, programda değer boyutundan çok, konu yüküne ve zaman sıkıntısına ilişkin sorunlar yaşadıklarını tespit etmektedirler. Bu bağlamda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf sosyal bilgiler programını içerik açısından yoğun bulmalarına rağmen değerler eğitimi açısından olumlu yönde değerlendirdikleri söylenebilir.

Araştırmanın sonunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşadıkları sorunların çözümüne ilişkin önerileri belirlenmiştir. Öğretmenler; Milli Eğitim Bakanlığı'na, ailelere, devletin politika anlayışına, öğretmenlere, okullara ve çevreye yönelik çeşitli öneriler getirmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitimine katkı sağlamaya yönelik çeşitli çalışmaların yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Bunlar içinde “7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının değiştirilmesi”, “ders saatinin arttırılması”, “medya okuryazarlığı dersinin zorunlu olması” gibi önerileri dikkat çekmektedir. Segall ve Schmidt (2006:91), medyanın açık ve örtülü mesajlar yoluyla bireyleri dünya ve insanlarla ilgili görüş, tutum ve değerleri tartışmaya yönlendirdiği görüşündedir. Çengelci (2010) de araştırmasında, değerler eğitimi üzerinde medyanın olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin kendilerini medyanın olumsuz etkilerinden korumalarına

hizmet edecek medya okuryazarlığı dersinin tüm öğrencilere aldırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Öğretmenler, okullara yönelik okulların fiziki koşullarının iyileştirilmesi, okullarda değerler eğitime yönelik görsel çalışmalara yer verilmesi, okul-aile iş birliğinin sağlanması gibi önerilerde bulunmuşlardır. Bu sonuçları destekler biçimde Baydar (2009), araştırmasının sonucunda okulun fiziki şartları ve programın değer kazanımını etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Farklı araştırmalarda da okuldaki değerler eğitimi yaklaşımının ve okul-aile işbirliğinin çocuklara değerleri kazandırmada etkili olduğuna dikkat çekilmektedir (Akbaş, 2004; Çengelci, 2010; Deveci ve Dal, 2008). Güçlü (2015), değerler eğitiminde; film, fotoğraf, resim gibi çok sayıda görsel öğeden yararlanılabileceğini açıklamaktadır. Özellikle okulların eğitim öğretime yeni başladığı ve sonuna yaklaşıldığı dönemlerde, öğrencilere değerler eğitimi konusunda etkili filmler izletilmesinin, hem değerler eğitimine katkı sağlayacağı hem de öğrencilerin okulda geçirdikleri vakitleri daha etkili doldurarak bu dönemde yaşanan öğrencilerle ilgili sorunları azaltacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın sonunda, görüşme yapılan öğretmenlerin; gerek sorunlara, gerekse sorunların çözümüne ilişkin önerilerinin çoğunlukla ailelere yönelik olduğu bulunmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenleri, ailelere; çocuklarına doğru model olmaları, okulda öğretilen değerleri evde desteklemeleri, çocuklarının okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmaları yönünde öneriler getirmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, değerler eğitiminde etkili bir devlet politikası olması yönündeki önerisi ise özellikle aile eğitimlerinin arttırılması yönündedir. Alan yazın da araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini destekleyerek değerler eğitiminde ailenin önemine dikkat çekmektedir (Atbaşı, 2007; Balcı ve Yanpar Yelken, 2013; Baydar, 2009; Çengelci, 2010; Husu ve Tirri, 2007; Sarı, 2007).

Araştırmanın sonunda, öğretmenlerin kendilerinden kaynaklanan sorunları daha az dile getirmelerine rağmen bu konuda çok sayıda öneride buldukları görülmüştür. Sosyal bilgiler öğretmenleri, öğretmenlerin öğrencileriyle iletişimlerini arttırmaları, öğrencilerine yol gösterici olmaları, değerler konusunda öğrencilerine doğru ve güzel örnekler sunmaları ve öğrencilerine doğru model olmaları yönünde çeşitli öneriler getirmişlerdir. Farklı araştırmalar da değerler eğitiminde, öğretmenlerin model olduklarını ve bu konuda çeşitli çalışmalar yaparak öğrencilerini etkileyebileceklerini ortaya koymaktadır (Çengelci, 2010; Deveci ve Dal, 2008; Tokdemir, 2007; Mikulics, 1998). Öğretmenler ve okul yöneticileri, özellikle ergenlik dönemindeki öğrencilere model olmakta ve değerlerle ilgili davranışları öğrenciler tarafından taklit edilmektedir. Bu nedenle, öğretmenler ve okul yöneticilerinden örnek davranışlar göstermeleri beklenmektedir. Her ne kadar bireylerin değerleri kazanımı, aile ve çevre gibi okul dışındaki birçok faktörden etkilenen bir süreç olsa da, toplumun benimsediği değerleri öğrencilere kazandırmak okulun temel sorumluluklarından biridir. Sonuç olarak araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlar ve sorunları çözümüne yönelik önerileri belirlenmiştir. Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminde daha başarılı olunabilmesi için öğretmenlere bu konuda yardımcı olacak kılavuz kitaplar hazırlanabilir. Bu kitaplarda okul-aile işbirliğini arttırmaya yönelik neler yapılabileceğini örnekleyen etkinliklere yer verilebilir. Sosyal bilgiler dersi kapsamında değerler eğitimine aile katılımını sağlayan çalışmaların sonuçlarını değerlendiren araştırmalar yapılabilir.

NOT (NOTE)

Bu araştırma "7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanma Durumlarının İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülmüş ve toplanan yeni verilerle genişletilmiştir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Akbaş, O., (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atbaşı, C., (2007). İlköğretim II. Kademe (6. ve 7. Sınıfta) Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretimi ve Öğretiminde Yaşanan Güçlükler (Aksaray Örneği, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, N., (2008). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı, F.A. ve Yanpar Yelken, T., (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değerler Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(1), 195-213.
- Başcı, Z., (2012). Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Erzurum Örneği), Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baydar, P., (2009). İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysal, N., (2013). Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğretmenler Yönüyle Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Beldağ, A., (2012). İlköğretim Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Erzurum İli Örneği), Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Can, Ö., (2008). Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, F., (2010). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Sorumluluk, Estetik Ve Doğal Çevreye Duyarlılık Değerlerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çengelci, T., (2010). İlköğretim Beşinci Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması, Yayınlanmamış doktora tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Deveci, H. and Dal, S., (2008). Primary School Teachers' Opinions on The Efficacy of Social Studies Program in Value Gain, Humanity & Social Sciences Journal, 3(1), 1-11.
- Dilmaç, B., (1999). İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlâki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin

Sınavması, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Doğanay, A. ve Sarı, M., (2004). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerine Temel Demokratik Değerlerin Kazandırılma Düzeyi ve Bu Değerlerin Kazandırılması Sürecinde Açık ve Örtük Programın Etkilerinin Karşılaştırılması, *Eğitim Yönetimi*, 10(39), 356-383.
- Doğanay, A., (2009). Değerler eğitimi, C. Öztürk, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi*, içinde (s:225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ercan, İ., (2001). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fidan, N.K., (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Araştırma, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 361-388.
- Gömleksiz, M.N. ve Cüro, E., (2011). Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Güçlü, M., (2015). Türkiye’de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Araştırmalar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 720-732.
- Halstead, J.M. and Taylor, M.J., (2000). Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research, *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-203.
- Husu, J. and Tirri, K., (2007). Developing Whole School Pedagogical Values-A Case of Going Through the Ethos of Good Schooling, *Teaching and Teacher Education*, 23, 390-401.
- İşcan, C.D., (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği, Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kan, Ç., (2010). Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi, *Milli Eğitim Dergisi*, 187:138-145.
- Keskin, Y., (2008). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması, Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kılcan, B., (2009). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Kırşehir İli Örneği), Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuş, D., (2009). İlköğretim Programlarının, Örtük Programın ve Okul Dışı Etmenlerin Değerleri Kazandırma Etkililiğinin 8. Sınıf İlköğretim Öğrencilerinin ve Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Memişoğlu, H., (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi İlişkin Görüşleri, *International Journal of Social Science*, 6(3), 405-425.
- Mikulics, M.P., (1998). A Systematic Classification of Approaches in Values/Ethics/Moral/Character Education, Ph.D thesis, United States International University. ProQuest Dissertations and Thesis, AAT 9904085.
- Miles, M.B. and Huberman, A.M., (1994). *Qualitative Data Analysis (Second Edition)*, London: Sage Publications.

- Milli Eğitim Bakanlığı, (2012). İlköğretim 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı (1.Baskı). Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Prencipe, A., (2001). Children's Reasoning about the Teaching of Values", Master thesis, University of Toronto. ProQuest Dissertations and Thesis, AAT MQ58877.
- Sarı, M., (2007). Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük Ve Yüksekokul Yaşam Kalitesine Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma, Yayınlanmamış doktora tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıcan, E., (2006). 1998 İle 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Segall, A. and Schmidt, S., (2006). Reading the Newspaper as a Social Text, Social Studies, 97(3), 91-99.
- Şahin, H.K., (2010). İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Dersini Yürüten 4. ve 5. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Kazandırılmasına İlişkin Görüşleri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tepecik, B., (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y., (2001). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, L. Küçükahmet, (Ed.), Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, içinde (s:1-31). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tokdemir, M.A., (2007). Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türnüklü, A., (2000). Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 6(24), 543-559.
- Uçar, S., (2009). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Veugelers, W. and Kat, E., (2003). Moral Task of the Teacher According to Students, Parents and Teachers, Educational Research and Evaluation, 9(1), 75-91.
- Witherspoon, W.A., (2007). Character Education: Determining Barriers to Implementation, Ph.D thesis, George Fox University, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2014, ProQuest Dissertation and Thesis, UMI Number 3292161.
- Yaşar, Ş. ve Çengelci, T., (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Bir Durum Çalışması, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 3(9), 1-23.
- Yazar, T., (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

-
- Yeşil, R. ve Aydın, D., (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 65-84.
 - Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Genişletilmiş 9. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınevi.
 - Yiğittir, S., (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4 ve 5.Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
 - Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S., (2012). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzunda Yer Alan Etkinliklerin Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2), 49-73.
 - Zarrillo, J.J., (2004). Teaching Elementary Social Studies Principles and Applications" (2nd ed.), New Jersey: Prentice Hall.